

Aan de Minister van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap
Mevrouw mr. drs. I.K. van Engelshoven
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

Amsterdam, 6 september 2018

Geachte mevrouw Van Engelshoven,

De Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) reageert bij deze op uw beleidsbrief Erfgoed telt!, welke op 22 juni jl. aan de Tweede Kamer is aangeboden.

Algemeen

De FIM heeft u als verantwoordelijk minister in een eerder stadium gecomplimenteerd met de plannen van het kabinet Rutte III. Met u is ook overleg gevoerd en geconstateerd dat er grote overeenkomsten zijn in hetgeen het kabinet voornemens is en binnen het monumentenveld leeft. Zo heeft u het maatschappelijk belang van monumenten in brede zin centraal gesteld in uw beleidsbrief. Onze monumenten zijn niet alleen op zich van eminent belang, ze vervullen op verschillende terreinen een cruciale rol in onze samenleving. Dat maatschappelijk belang rechtvaardigt ook de extra investeringen die nu in cultuur en erfgoed worden gedaan.

Voor de FIM vormen het Manifest Monumenten leven en het Visiedocument de basis voor hetgeen wij voorstaan in het toekomstig beleid. Samengevat komt dat neer op handhaving van de huidige budgetten voor instandhouding van monumenten, extra investeren in specifieke groepen van monumenten en onderwerpen én verbreding en transitie van het erfgoedbeleid. Het doet ons deugd te zien dat veel hiervan in de voorliggende beleidsvoornemens ook daadwerkelijk gerealiseerd zal worden. De Federatie stelt daarnaast de open houding van u en uw ministerie op prijs, waarbij daadwerkelijk geluisterd wordt naar hetgeen in de praktijk leeft. Dat is wel eens anders geweest!

Hieronder reageren wij puntsgewijs op een aantal zaken die om extra aandacht en/of een nadere toelichting vragen.

Stelselherziening

Erfgoed telt! was aanvankelijk opgezet om het stelsel van monumentenzorg in Nederland tegen het licht te houden. De extra investeringen van 325 miljoen euro heeft u in uw beleidsbrief hieraan verbonden en deze extra middelen bepalen voor een belangrijk deel het voorliggende document. U constateert dat het financiële stelsel goed functioneert. De FIM onderschrijft dit, maar mist wel een verdieping en discussie over het bestaande stelsel. Vooral de manier waarop huidige regelingen afzonderlijk functioneren, heeft meer aandacht. Ecorys heeft in haar onderzoek niet naar die afzonderlijke regelingen gekeken. Toch hebben FIM-leden bijna dagelijks met de problemen die wel degelijk in die regelingen voorkomen, te maken. We denken hierbij met name aan de stevige administratieve lasten bij het aanvragen van SIM-subsidie, waardoor (te) veel geld aan planvorming moet worden besteed. Deze lasten steken schril af bij de relatief eenvoudige verantwoording van toegekende subsidies volgens het USK.

De SIM is verder sinds 2013 primair een onderhoudsregeling. De aansluiting bij de systematiek van provinciale restauratieregelingen ontbreekt echter veelvuldig. Ook de scheiding van subsidiëring (via rijk of provincie) en vergunningverlening (via gemeenten) zorgt in de praktijk voor verstoring van een soepel proces bij onderhoud en restauratie.

Tenslotte is er nog de positie van de POM's, waar veel over te doen was en is. De FIM heeft hier eerder aandacht voor gevraagd en gepleit voor een stringente scheiding tussen de normen en de beoordeling. In dat kader is ook de gedachte naar voren gekomen van de POM-regeling in de SIM een BRL via ERM te maken. Ook is de herbeoordeling van POM's nu niet verankerd. Dit alles zou in een evaluatie van de SIM juist aan de orde kunnen komen.

De FIM vraagt u in 2019 de SIM grondig te evalueren en daarbij een centrale plek in te ruimen voor de ervaringen van eigenaren met de regeling. Daarnaast verdient de afstemming van de SIM met de provinciale restauratieregelingen broodnodige aandacht. En tenslotte is het van belang de nieuwe regeling voor particuliere woonhuiseigenaren jaarlijks te monitoren en daarbij ook nadrukkelijk de relatie met restauratiefinanciering te betrekken. Met elkaar hebben we immers een goed stelsel voor de monumenten weten te bewerkstelligen. Het is van groot belang dit stelsel in goede staat te houden en waar nodig te verbeteren.

Ombuiging fiscale aftrek naar subsidieregeling

In Erfgoed telt! staat vooral de omzetting van de fiscale aftrek in een subsidieregeling centraal. Een meerderheid binnen de FIM heeft in haar brief van 18 april 2018 aangegeven onder voorwaarden hiermee in te kunnen stemmen. Dit geldt niet voor de organisaties die zich verenigd hebben in de Federatie Particuliere Monumenteneigenaren (FPMe).

Onder de volgende voorwaarden stemde de (meerderheid binnen de) FIM in met de voorgenomen afschaffing :

1. Inzicht in de botsproeven die gehouden zijn;
2. Zo eenvoudig mogelijke uitwerking van de subsidieregeling
3. Aandacht voor grote eigenaren

Inmiddels hebben wij antwoord ontvangen op onze brief, waarvoor onze dank. Ook heeft u met de beantwoording van 77 vragen van de Tweede Kamer, de subsidieregeling welke in de plaats komt van de fiscale aftrek, in concept gepubliceerd. Wij hebben daarover de volgende opmerkingen:

1. Het budget van 57 miljoen euro wordt aangewend voor de nieuwe subsidieregeling én een verhoging van het subsidiepercentage in de SIM én een verhoging van het budget voor groene monumenten in de SIM. Het huidige budget dat thans in de fiscale aftrek omgaat, blijft derhalve niet uitsluitend voor degenen die nu gebruik maken van die aftrek bestaan. Wij vinden dat principieel onjuist en vrezen dat hierdoor het draagvlak voor uw beleidsvoornemens vermindert.

2. In uw voorstellen is de leidraad subsidiabele kosten voor alle eigenaren het ijkpunt. In een gelijke aanpak van alle eigenaren kunnen wij ons vinden, maar dat laat onverlet dat diezelfde leidraad subsidiabele kosten in de praktijk voor veel problemen zorgt. Wij vinden het dan ook van groot belang dat bij de voorgestelde evaluatie van de SIM nadrukkelijk ook die leidraad wordt betrokken. Desgewenst kan de FIM ook een rol spelen in het vertalen van ervaringen met de leidraad in aanpassingen en verbeteringen.

3. Wij blijven aandacht vragen voor de bijzondere positie van grote monumenten, waaronder veel buitenplaatsen. Zij maken nu gebruik van zowel de SIM als de fiscale aftrek. Deze mogelijkheid is nadrukkelijk bij de veranderingen binnen de SIM in 2013 gecreëerd. Het zou goed zijn de positie van grote monumenten binnen de SIM – we denken hierbij niet alleen aan grote buitenplaatsen, maar ook grote kerken – te versterken, bijvoorbeeld door boven een bepaalde grens het subsidiepercentage te verhogen tot 70%.

4. U motiveert de verhoging van het subsidiepercentage in de SIM als een tegemoetkoming voor de eigenaren die straks geen aftrek én subsidie meer kunnen krijgen. Nu zit het merendeel van deze eigenaren met SIM in een subsidietraject, waarbij pas na afloop dat hogere percentage gaat gelden. Voor eigenaren van bv. buitenplaatsen en bewoonde molens die dit jaar hun aanvraag hebben ingediend, is het extra zuur: zij krijgen van 2019 tot en met 2024 geen 60 maar 50 procent subsidie. Voor hen is de verhoging vooralsnog dus een lege huls. Er valt dan ook veel voor te zeggen om de verhoging van het SIM-percentage al in 2019 te laten ingaan of toe te passen voor relevante eigenaren. Temeer daar er voor 2019 16 miljoen meer budget is in de SIM.

5. Voor informatie over de nieuwe regeling wordt verwezen naar bestaande communicatiekanalen. Gelet op alle commotie is het ten sterkste aan te bevelen zeker de eerste jaren meer te investeren in informatievervalschaafing, met name om de particuliere eigenaar goed in te lichten over de gevolgen van de stelselherziening.

Restauraties

Voor 2018 is een specifieke regeling gemaakt voor het restaureren van monumenten, waaraan de FIM medewerking heeft verleend. Het is bijna vanzelfsprekend dat de uitkomsten de één tevreden stellen en de ander niet. In uw beleidsbrief stelt u grote monumenten en met name kerken centraal. Begrijpelijk, want voor deze groep is aanvullend beleid hard nodig. Maar er mag niet vergeten worden dat er kleinere restauraties zijn, die ook de aandacht verdienen. De provinciale regelingen die hiervoor thans gelden, zijn qua omvang in veel gevallen onvoldoende. Bovendien is het relatief lage subsidiepercentage voor met name monumenten met weinig tot geen economisch draagvlak een groot probleem. Wij hopen dat deze elementen meegenomen worden in aanvullende restauratieregelingen voor de jaren 2019 tot en met 2021. Het overleg hierover is inmiddels gestart. Wij gaan er tenslotte vanuit dat deze regelingen voor elk monument toegankelijk zijn.

Duurzaamheid

Het formuleren van een concrete ambitie door de overheid voor verduurzaming van monumenten en het behalen van energiereductie gaat werken als stimulans. In de toekomst moet een duurzaamheidspaaragraaf als onderdeel van een subsidiabel restauratieplan de mogelijkheden en oplossingen voor verduurzaming goed in beeld brengen. Verduurzamen moet altijd met respect voor het monument en is maatwerk. Maar iedere opdracht voor een grote restauratie of herbestemming is wel het moment om dat te stimuleren. Bij gebouwen waar ingrepen vanuit monumentenooqpunt te ingewikkeld zijn voorzien wij een oplossing in het organiseren van monumenteneigenaren om gezamenlijk (CO2 neutrale) duurzame energie op te wekken, al dan niet elders in collectieven. Stimuleer als overheid om te innoveren met duurzaamheidsoplossingen en verlaag daarmee aanwezige drempels. In andere gevallen, waar harde verduurzamingsoplossingen wel mogelijk zijn, is het vooral voor eigenaren van woonhuismonumenten, beter om helder uitgewerkte oplossingen aan te bieden aangevuld met gegarandeerde subsidiebedragen dan deze doelgroep te laten verdwalen in opties en regelingen.

Herbestemming religieus erfgoed

De FIM onderschrijft de speciale aandacht die wordt gegeven aan monumentale kerken. Uit een door de FIM gehouden expertmeeting over het thema leegstand kerkgebouwen komt naar voren dat

- de stimulering van bestendig gebruik van kerkgebouwen in de subsidiemogelijkheden belangrijk is, ook ter beperking van de herbestemmingsopgave
- er in toenemende mate een grens is aan de inzet van eigen middelen door plaatselijke kerkgemeenten en parochies voor instandhouding van monumentale kerkgebouwen: het verdient aanbeveling om de meerkosten van een monumentaal kerkgebouw nader in beeld te brengen, ook voor een discussie met omgeving en overheden

Verder signaleert de FIM dat de NRF-regeling voor passende nevenbestemmingen een leningsfaciliteit is, dit kan een nadeel zijn voor kerkbesturen, die geen mogelijkheden hebben om deze lening in hun exploitatie te verrekenen.

Kerkenvisies en interieurs

De FIM herkent zich niet in de beantwoording van vraag 54 (Stuk 32820 nr 250) waarin wordt aangegeven dat bij het maken van een kerkenvisie (ook) wordt gekeken naar de toekomst van het interieur en de inventaris van een monumentaal kerkgebouw. Dit vergt afzonderlijke doordenking en aanpak.

Historische interieurs

Uiteraard is de FIM blij met de voortzetting van de aandacht voor historische interieurs. De ambitie hierin zien wij echter als te mager. De voorbeelden van unieke interieurenssembles uit de Toonbeeldenlijst verdienen meer dan alleen bewustwording. De Erfgoedwet maakt aanwijzing van interieurenssembles mogelijk. Door het initiatief te nemen van selectie en overleg met eigenaren aan te gaan kan middels een convenant-achtige opzet de aanwijzing gerealiseerd worden. Op die manier kunt u meer doen om waardevolle interieurenssembles ook daadwerkelijk te beschermen.

Groen Erfgoed

Beheerders van groene monumenten zijn ingenomen met de verhoging van het SIM-budget van 5 naar 10 procent! De achterstand ten opzichte van het gebouwde erfgoed is echter nog aanzienlijk, in budget en in de huidige toestand. De in opdracht van OCW uitgevoerde inventarisatie naar de instandhoudingsbehoefte geeft dat duidelijk aan. Parken, maar ook onderdelen van het monumentale groen zoals bijvoorbeeld lanen en waterpartijen, verdienen meer zorg dan de eigenaren zich kunnen permitteren. Het investeren in het weg werken van de achterstand in restauratie van het monumentale groen betekent een verbetering van de landschappelijke en omgevingskwaliteit en de leefbaarheid van ons land, waar iedereen van profiteert. Het reserveren van een substantieel budget voor de oprichting van een investeringsfonds waaruit restauratiewerkzaamheden van openbaar toegankelijke groene monumenten gefinancierd kan worden, verdient aanbeveling.

Opleiding en vakmanschap

FIM is tevreden met de toegezegde ondersteuning van NCE en ERM, maar wijst op het belang van behoud van vakmanschap op het gebied van historisch groen. Een opleiding voor erfgoedhoveniers verdient een hogere prioriteit.

Vrijwilligers

De FIM heeft de minister van OCW een voorstel gedaan voor ondersteuning en professionalisering van vrijwilligers en gaat daarbij uit van netwerkversterking in plaats van ieder voor zich. De structurele overbelasting van vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties willen we samen helpen verminderen. Samen met OCW gaat de FIM een tweetal bijeenkomsten ('Erfgoedontwikkeltafels') organiseren over het ondersteunen van vrijwilligerswerk in de erfgoedsector. Daarnaast is de FIM tevreden over de toegezegde extra middelen hiervoor via het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Mondriaan Fonds.

Mobiel erfgoed

De FIM onderschrijft de toezegging van extra middelen voor het energiezuiniger maken van mobiel erfgoed, zo mogelijk in combinatie met verduurzaming en restauratie en ziet hiervoor graag de ontwikkeling van een toegankelijke regeling.

Tenslotte

In het algemeen is de FIM positief gestemd over uw voorstellen in de beleidsbrief Erfgoed telt!, ook al erkennen we dat als het gaat om de omzetting van fiscale aftrek in een subsidieregeling, de meningen uiteen lopen. Dat past ook wel bij een federatie, waarbinnen zoveel diverse belangen een rol spelen. Juist die diversiteit is naar onze mening een van de mooie kanten aan ons huidige stelsel van erfgoedzorg. Er is de afgelopen jaren veel werk verzet, maar er zijn ook nog grote opgaven. Bij de realisatie van oplossingen voor deze problemen stelt de FIM graag haar kennis en kunde beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

Leo Endedijk,

Voorzitter Federatie Instandhouding Monumenten